

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 49
Sayfa/Page: 103-132
ISSN: 1302-6879

Cumhurbaşkanı İnönü'nün TBMM'yi Açış Konuşmaları Bağlamında Türk Dış Politikası ve Türkçü-Turancı Akımlar (1939-1944)
The Turkish Foreign Policy and Turkish-Turan Flows in the Context of Tbbm's Opening Speeches of President İnönü (1939-1944)

• **Alpaslan ÖZTÜRKÇİ***

*Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Asst.Prof., Van Yüzüncü Yıl University
Faculty of Education, Turkish and Social Sciences Education Department Van/Turkey
alpaslanozturkci@yyyu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2877-8415

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma

Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Date Received:

18/04/2020

Kabul Tarihi/Date Accepted:

25/06/2020

Yayın Tarihi/Date Published:

30/09/2020

Atrf: Öztürkci, A. (2020). Cumhurbaşkanı İnönü'nün TBMM'yi Açış Konuşmaları Bağlamında Türk Dış Politikası ve Türkçü-Turancı Akımlar (1939-1944). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49, 103-132

Citation: Öztürkci, A. (2020). The Turkish Foreign Policy and Turkish-Turan Flows in the Context of Tbbm's Opening Speeches of President İnönü (1939-1944). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 49, 103-132

Öz

II. Dünya Savaşında Türk dış politikası, savaşın seyrine göre değişik görünümler aldı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü her yılın Kasım ayının ilk gününde TBMM'de yaptığı konuşmalarla dış politikadaki farklılaşmaları deklare etti. Türk dış politikasında tehdit algısının yoğunluğu ve yakınlığı temel belirleyici faktördü. Türkiye savaşın ilk yıllarında (Eylül 1939- Haziran 1941) iki devasa güç Almanya ve SSCB'nin işgal tehdidiyle karşı karşıya kaldı. Barbarossa Harekâtı'ndan sonra görece daha güvenli bir dönem geçirdi. Savaşın sonucunun belli olmaya başlamasından sonra bu defa SSCB'nin siyasal varlığına yönelik düşmanca politikalarıyla yüzleşmeye başladı. Türkiye, savaş boyunca elindeki bütün diplomatik araçları kullanarak bağımsızlığını korumaya ve işgal tehditlerini boşa çıkarmaya çalıştı. Almanya yanlısı Türkçü-Turancı akımlar da bu amaç doğrultusunda hükümetin dış politikada kullandığı unsurlardan biri oldu. Çalışmanın iki temel amacı söz konusudur. Birincisi, Türk dış politikasındaki konjonktürel değişimleri bu politikaların ana aktörü İnönü'nün meclis konuşmaları üzerinden irdelemektir. İkincisi dış politika da ki dönemsel farklılıkların Türk hükümetinin Türkçü-Turancı akımlara karşı politikalarına yansımalarını belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: İsmet İnönü, Türk dış politikası, Türkçü-Turancı Akımlar, Almanya, SSCB

Abstract

In World War II, the Turkish foreign policy varied according to the course of the war. President İsmet İnönü declared the differences in foreign policy with his speeches at the Turkish Grand National Assembly on the first day of November of every year. The intensity and proximity of threat perception was the main determining factor in Turkish foreign policy. Turkey, in the first year of the war (September 1939- June 1941) was faced with the threat of occupied by the two colossal forces; Germany and the USSR. After Operation Barbarossa, It passed to a relatively safer period. After the result of the war began to be clear, it started to face hostile policies towards the USSR's political existence. Turkey used all diplomatic means to preserve the independence and the threat of invasion during the war. Pro-German Turkic-Turanist movements were one of the elements used by the government in foreign policy for this purpose. The study has two main aims. The first one is to examine the cyclical changes in Turkish foreign policy through the speeches of İnönü, the main actor of these policies. The second one is to identify the reflections of the periodic differences in foreign policy on the Turkish government's policies towards Turkic-Turanian movements.

Keywords: İsmet İnönü, Turkish foreign policy, Turkist-Turanist Movements, Germany, USSR

Giriş

I. Dünya Savaşı sonunda uluslararası ortama hakim düşünce iyimserlikti. Büyük insani ve ekonomik kayıplarla biten savaşın tüm savaşlara son veren bir savaş “war to end all wars” olacağı beklentisi yaygındı (Arıboğan, 2004:42). Ancak savaş sonunda oluşturulan Avrupa düzeni bütün iyimser beklentilerle farklılık arz etmekteydi. Zira, düzenin temelini oluşturan Versay Antlaşması, bir yandan ağır şartlarıyla Almanya’yı yeni Avrupa sistemine etkili bir aktör olarak kabul etmemekteydi, diğer yandan bu ülkeyi uzun süre kontrol altında tutacak araçlardan yoksundu (Kissinger, 2018:236; Kissinger, 2016:97). Nitekim Almanya, Hitler’in 30 Ocak 1933’te başkan Hindenburg tarafından Şansölye olarak atanmasıyla Versay düzeninin kısıtlamalarından kurtulmaya başladı. “Bir millet bir devlet” parolasıyla Avusturya’yı, “Hayat sahası” politikasıyla da Çekoslovakya’yı işgal etti ve Polonya’ya saldırarak II. Dünya Savaşını başlattı (İkdam, 2 Eylül, 1939: 1; Cumhuriyet, 2 Eylül 1939: 1; Armaoğlu, 2007: 361; Tekeli ve İlkin, 2013: 44).

Türkiye, II. Dünya Savaşı öncesinde uluslararası güvenlik ve barışı sürdürme amacı taşıyan Milletler Cemiyeti, Lokarno Paktı, Akdeniz Paktı, Briand-Kellog Paktı gibi uluslararası bağitlara üye olarak mevcut statükonun devam etmesine katkı yapmaya çalıştı. Çoğu Batı İttifak Bloku’ndaki bu paktlara katılırken diğer yandan da SSCB ile dostane ilişkiler geliştirme politikasını sürdürdü. Sovyetlerin

Türkiye ile ilişkilerinde önceliklerinden biri, her zaman ülkesinde yaşayan geniş Türk nüfusu ve bunlarla iltisaklı Türkiye'deki Türkçü-Turancı akımlar olmuştur. Çünkü Pan-Türkist ideolojiye sahip bu akımlar, irredantist (kurtarımcı) bir yaklaşıma sahiplerdi ve soydaşlarının yaşadığı yerlerin ilhak edilerek Türklerin siyasal birliğinin sağlanması gerektiğini savunmaktaydılar.

Türkiye'de Türkçü-Turancı ideolojinin tarihi uzun bir geçmişe sahip değildir. İttihat Terakki'nin siyasal gücünü artırmasıyla 20. yüzyılın başlarından itibaren fark edilir bir gelişme gösteren Türkçülük-Turancılık, İttihat Terakki yönetiminin konjonktüre göre öne çıkardığı Osmanlıcılık, İslamcılık ile beraber üç siyasal ideolojiden biriydi. İttihatçıların aslında tutkuyla bağlı oldukları tek davaları dağılan devleti yok olmaktan kurtarmaktı. Türkçülük-Turancılık ideolojisini de özellikle Balkan Savaşları'nın kaybedilmesinden ve I. Dünya Savaşı sırasındaki Arap isyanlarından sonra Orta Asya'ya açılmanın aracı olarak görmekteydiler. I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle beraber İttihatçıların bazı liderleri yurt dışına kaçarken Türkiye'de kalanlar Kurtuluş Savaşını örgütlemeye girişti ve Enver Paşa başta olmak üzere lider kadrolarının ülkeye dönüşünü beklemeye başladı. Sakarya Savaşı'ndan sonra ise liderlerinin ülkeye dönüş ümitlerini yitirmeye başladılar. Mustafa Kemal Paşa'ya düzenlenen İzmir Suikastı'ndan sonra da siyasal arenadan büyük oranda tasfiye edildiler. Ancak hiçbir zaman bütünüyle varlıklarına son verilemedi. Yusuf Akçura ve Sadri Maksudi Arsal gibi resmi (Kemalist) milliyetçilik anlayışını paylaşan kimi istisnaları bir yana bırakırsak, Zeki Velidi Togan, Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Akdes Nimet Kurat, Abdülkadir İnan, Ahmet Caferoğlu, Abdullah Battal, Muharrem Fevzi Togay ve Kadir Can Kafı gibi isimler Turancı ideolojiyi Türkiye'de eğitim-kültür ve özellikle de basın-yayın yoluyla sürdürmeye devam etti. Bu ideolojik tutumları sebepleriyle de Sovyetlerle sorun yaşamamak adına Atatürk döneminde sürekli kontrol altında tutuldular. Yeni Kafkasya, Azeri Türk, Atsız Mecmua, Orhun, Ergenekon, Yeni Türkistan, Odlu Yurt, Bildiriş gibi yayın organları kapatıldı. 1934 yılında yurt dışında basılan Türkçü-Turancı yayınların Türkiye'ye girişi yasaklandı (Sefercioğlu, 2008: 10-19; Bora, 2018: 273). Türkçü-Turancılar açısından 1930'ların asıl önemli olayı Türk Ocaklarının kapatılması ve Türk Yurdu dergisinin yayımına son verilmesidir. Bu konuda tarihçiler arasında çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Ahmad (2016) Türk ocaklarının kapatılmasını artık ideolojinin tek kaynaktan beslenmesi girişimi olarak değerlendirir. Tunçay (2012) M. Kemal'in Türk Ocaklarını İttihat Terakki Türkçülüğünün devamı ve kendi iktidarına karşı

muhalefet odağı olarak görerek kapattığını belirtir. Karpat (2012) ise Türk Ocaklarının kapatılmasında etkili olan faktörlerden biri olarak Sovyet Büyükelçisinin bunların Pan-Türkist fikirleri yaydığı yolundaki şikayetlerini ileri sürer. Oldukça kompleks dinamiklere sahip Türk Ocaklarının kapatılması tartışmaları bu makalenin sınırlarını aşmaktadır. Ancak Karpat'ın yaklaşımı dış politikaya bakan yönüyle konumuzla doğrudan ilintilidir ve yine kendisinin iddia ettiği gibi Türk Ocakları yerine kurulan Halk Evleri programında kültür birliği, hars gibi öğelere yer verilmemesi bu perspektifi doğrular niteliktedir (Karpat, 2012:255). II. Dünya Savaşı yıllarına kadar siyasal etki anlamında oldukça cılız kalan ve resmi ideoloji karşısında herhangi bir ciddi siyasal-kültürel varlık gösteremeyen Türkçü-Turancı akımlar için savaş yılları büyük fırsatları ve zorlukları beraberinde getirecektir.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün Tbbm'yi Açış Konuşmaları Bağlamında Türk Dış Politikası ve Türkçü-Turancı Akımlar (1939-1944)

II. Dünya Savaşı'nda Türk dış politikası savaş dışı kalma politik hedefine göre şekillendi. Türkiye, savaş boyunca elindeki bütün araçları kullanarak çeşitli strateji ve taktikler deneyerek bu hedefi gerçekleştirmeye çalıştı. Türk dış politika yapıcıları, mihver ya da müttefik hangi grubun yanında savaşa girilirse girilsin hiçbir kazanım elde edilemeyeceğinin üstelik ülkenin, savaştan büyük güçlerin hesaplaşma alanına döneceğinin ve alt üst olacağıın farkındaydı (Bowen, 2002: 803; Weisband, 1974: 44). Bu sebeple de Türk dış politikası, savaş boyunca uzun süreli ve tutarlı olmak yerine konjonktürel ve esnek bir görünüm aldı. Bütün bu hamlelerin amacı büyük güçlerin kıyasıya hegemonya savaşına girdiği bir konjonktürde ülkenin siyasal bağımsızlığını korumaktı. Cumhurbaşkanı İnönü, söz konusu politikanın gerekçesini "Türkiye'nin ne istediği ne de elinden çıkmaması için korumaya çalıştığı sömürge toprakları vardı. Dolayısıyla da herhangi bir grubun yanında bir başka guruba karşı savaşmasında herhangi bir çıkarı yoktu, olamazdı da" sözleriyle çok sade şekilde ortaya koymaktaydı (Koçak, 2010: 308). Türkiye'yi realist dış politikaya yönelten olgu savaş boyunca hissettiği işgal tehdidiydi. Türkiye, bu süreçte üç farklı işgal tehdidiyle yüzleşmek zorunda kaldı. Bunlar; Sovyet işgali, Alman işgali ve bu iki ülke tarafından aynı anda işgal edilme tehlikesiydi (Polonya Sendromu). Türkiye'nin dış politikası savaş boyunca bu üç tehdidi ne kadar yakından hissettiğine bağlı olarak değişkenlik gösterdi. Bir başka ifadeyle Türk dış politikasında farklı

görünümleri belirleyen temel faktör işgal tehdidinin kaynağı oldu. Türk hükümetinin Türkçü-Turancı akımlara karşı tutumu da bu tehdit algısına göre farklılaştı. II. Dünya Savaşı'nda Türk dış politikası ve hükümetin Turancılara yaklaşımı iki kesitte incelenebilir. Bunlar Almanya'nın ve müttefiklerin savaşta üstün olduğu dönemlerdir.

Savaşta Almanya'nın Üstün Olduğu Dönemde Türk Dış Politikası ve Türkçü-Turancı Akımlar

Türk dış politikasında, Almanya'nın Sovyetlere saldırısı öncesinde ve sonrasında farklı paradigmlar etkili oldu. Bu süreçte hükümet iç politikayı da savaşın seyrine göre dizayn etti ve Almanya taraftarı Türkçü-Turancılara karşı geliştirdiği politikalarda bu ülkenin savaştaki performansına göre farklılaştı. Almanya'nın savaşta üstün olduğu dönem Türk dış politikası iki kesitte incelenebilir:

1.evre: Rus-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Paktı-BarbarossaHarekâtı¹ arasındaki dönemdir (23 Ağustos 1939-22 Haziran 1941)

2. evre: Barbarossa Harekâtı-Stalingrad Kuşatmasının kaldırılması arasını kapsar (22 Haziran 1941-2 Şubat 1943).

Almanya'nın savaşta üstün olduğu dönemin 1. evresinde Türkiye, yukarıda belirtilen üç işgal tehdidini yakından hissetti. 23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanan Alman-Rus (Nazi-Sovyet) Paktı bir anda Türkiye'yi iki devasa gücün işgaline açık hale getirdi. SSCB'nin Türkiye'ye yönelik geleneksel revizyonist politikası zaten bilinmektedir. Nazi-Sovyet Paktı'ndan sonra da Almanya, Doğu Avrupa da hızla ilerleyerek 1941 ilkbaharında Bulgaristan'a girdi, Yugoslavyayı parçaladı, Yunanistan'ı ıgal etti ve Türkiye'yle sınır komşusu oldu (Yalçın, 1941: 1; Bowen, 2002: 809; Aydın, 2009: 434-435). Üstelik 2 Mayıs 1941 tarihinde Irak'ta Raşit Ali El Geylani liderliğindeki Pan-Arabist subaylar Almanya yanlısı bir askeri darbe gerçekleştirdi Bu girişim Almanya'ya İngiltere'nin Orta Doğudaki üssü Mısır'a ulaşabilmek için bulunmaz bir fırsat sunmaktaydı. Almanya, Türkiye üzerinden Irak'taki Raşit Ali El Geylani hükümetine yardımda bulunmak amacındaydı. Alman taleplerini kabul etmek Türkiye açısından telafi edilmez sonuçlar doğurabilirdi. Zira bu sırada Suriye'de Almanya yanlısı Vichy Hükümeti iktidardaydı ve Irak'ında Mihver güçlerinin eline geçmesi halinde

¹ "Barbarossa", Almanya'nın Sovyetlere saldırı hareketinin kod adıdır. Almanya bu hareketle, I. Dünya Savaşındaki gibi müttefiklerin kendisine karşı bir araya gelmesini engellemeyi amaçlamaktaydı. Bunun içinde SSCB'yi yok etmesi yada en azından Volga nehrinin öteki yakasında etkisiz bir Asya devleti haline getirmesi gerekmektedir (Çınar, 2014: 155-156; Sadak, 1941: 1-2).

Türkiye'ye müttefik askerî yardımının ulaşılabileceği karayolu bağlantısı kalmayacaktı (Yalman, 1941: 1,5; Yeni Sabah, 5 Mayıs 1941; Simon, 1974: 324; Be'eri, 1982: 70). Ayrıca müttefiklerle arasında İttifak Antlaşması bulunan Türkiye'nin Almanya'ya topraklarını kullandırması dış politikasının dayanaklarından birini çöpe atması anlamına gelirdi. Türkiye için 2 aylık oldukça zorlu bir periyodu işaret eden söz konusu kesit iki önemli gelişmeyle son buldu. İngilizler Irak'ta Geylani'ye bağlı güçleri yenerek duruma hakim oldu ve Almanya Barbarossa Harekatıyla SSCB'ye saldırdı

Türkiye savaşın başlamasından Barbarossa Harekatına kadar süren yaklaşık 21 aylık 1. evre de üç ayaklı stratejiyle işgal tehditlerine karşı koydu. Birincisi, Batılı ülkelerle ittifak arayışına girdi ve 19 Ekim 1939 tarihli Üçlü İttifak (Türkiye-İngiltere-Fransa) Antlaşması'yla da bu hedefine ulaştı. SSCB ve Almanya'yı karşısına almamak içinde bu antlaşmanın hiçbir ülkenin aleyhine olmadığını ısrarla vurguladı. Cumhurbaşkanı İnönü'nün 1 Kasım 1939 TBMM'yi açış nutkunda yer alan;

Biz, bu muahede ile, harb fecayii içinde ıstırab çeken Avrupa'da bir emniyet mıntıkası tesisi suretile, bu facianın müstakbel ittisa (bitişme) ve inkişaflarına mâni olmak gayesini güdüyoruz. Muahedenin harekete geçmesi, bu meşru gayeleri çiğnemek isteyenlerin bulunması ile kaimdir. O ihtimal haricinde, bizim müttefiklerle olan bağlarımız ve hep beraber ilân etmiş olduğumuz yüksek ideal etrafındaki beraberliğimiz, diğer Devletlerle normal ve dostane münasebetlerimizi ihlâl edebilecek mahiyette değildir (TBMMZC, Devre 6, Cilt 6, İnikad 1: 3, 01.11.1939)

şeklindeki pasaj savaşın başında Türkiye dış politikasını yansıtır.

İnönü'nün konuşması, Türkiye'nin savaşın bu aşamasındaki müttefikler yanlısı pozisyonunu yansıtır. Zira Almanya, 1939 Kasım'ında henüz Türkiye sınırlarına ulaşmamış olsa da Sovyetler, Nazi-Sovyet Paktı sonrasında Türkiye üzerindeki revizyonist tehditlerini şiddetlendirmişti. Bunun karşısında önce Türk-İngiliz ortak deklarasyonunun yayınlanması sonrasında ise 19 Ekim 1939'da 15 yıl süreli Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşmasının imzalanması sağladığı caydırıcılıkla Türkiye'nin savaş dışı kalmasında ve dolayısıyla güvenliğinin sağlanmasında önemli unsurlardan oldu (Ulus, 15 Mayıs 1939: 1; Atay, 1939: 1; Bowen, 2002: 807; Armaoğlu, 2007: 357; Tekeli ve İlkin, 2013: 23). İnönü'nün sözlerindeki ortak Avrupa vurgusu ise SSCB ve Almanya'ya yönelik barışçıl mesajlar olarak okunabilir. Konuşmada

savaşın yayılması ve kısa sürede Türkiye sınırlarına ulaşması endişeleri de ön plana çıkmaktaydı. “*Facianın müstakbel ittisa* (bitişme) *ve inkişaflarına mâni olmak gayesini güdüyoruz.*” cümlesi bu duruma işaret eder.

Türkiye’nin, güvenliğini sağlamak için giriştiği stratejinin ikinci ayağında Almanya ve SSCB ile yakın ilişkiler geliştirmek vardı. İnönü’nün 1940 Kasım’ındaki Meclisi açış konuşmasında;

Hükümetiniz muhtelif vesilelerle size arz etmiştir ki, Türkiye’nin, hudutları haricinde bir karış toprakta gözü, bir hakkı ihlâl niyeti yoktur. Bize, emniyetimize, o emniyetle müteradif olan hayatî menfaatlerimize tecavüz niyetinde olmayan hiç bir Devlet, bizim siyasetimizden endişe ve bizi, hakkımızın mahfuziyetini istediğimizden dolayı, muaheze edemez. Muhterem arkadaşlar; Bizim harb harici vaziyetimiz, bize karşı aynı iyi niyeti gösteren ve tatbik eden bütün Devletlerle en normal münasebetlere mâni değildir. Kezalik, harb harici vaziyetimiz, bizim topraklarımızın, deniz ve havalarımızın muharibler tarafından birbiri aleyhine kullanılmasına istisnasız olarak mânidir... (TBMMZC, Devre 6, Cilt 14, İnikad 1: 4, 01.11.1940)

şeklindeki sözleri Alman ve Sovyet faktörlerine yönelik mesajlardı.

İnönü’nün konuşmasında dikkat çeken başka bir nokta da, Türkiye’nin savaştaki durumunu “harp harici” olarak tanımlamasıdır. Bu yaklaşım 1939 Meclisi açış konuşmasından farklı bir bakışı işaret ettiği gibi Türkiye’nin hukuki anlamdaki diplomatik durumunu da tam olarak yansıtmamaktaydı. Türkiye’nin İngiltere ve Fransa’yla İttifak Antlaşması yürürlükteydi ve savaştaki durumuna uygun tanımlama “tarafli fakat savaşmayan (non-belligrent)” ülkeydi (Ortaylı, 2016: 89; Howard, 1947: 68). İnönü’nün “harp harici” ifadesi olsa olsa savaş konjonktürüne göre yeni bir taktik pozisyonu ifade edebilirdi ve Almanya’nın savaştaki başarılarıyla ilgiliydi. Almanya, İnönü’nün bu konuşmayı yaptığı Kasım 1940’a kadar savaşta birçok başarı elde etmiş, Batıda Fransa’yı Blitzkrieg (Yıldırım Savaşı) ile yenmiş ve Doğu Avrupa’da Türkiye sınırına doğu ilerlemekteydi. Zaten 1941 ilk baharında Türkiye sınırına dayandı. Almanya ile sınır komşusu olan Türkiye savaş başından beri uyguladığı çok yönlü dış politikanın ne kadar değerli olduğunu bu sırada yakından gördü. Zira Üçlü İttifak’ın Türk-Alman ilişkilerinde yaratabileceği tahribatın önüne geçmek için harcanan diplomatik çabalar, Almanya ile karşılıklı ticari ilişkilerin aksamadan devam etmesi ve son olarak 1941 Mart’ında İnönü ve Hitler arasındaki mektupların yarattığı olumlu iklimde (Cumhuriyet, 5

Mart 1941: 1; Aydın, 2009: 439) Barbarossa Hareketi'ndan sadece 4 gün önce 18 Haziran 1941 tarihli Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması imzalandı (Vakit, 25 Haziran 1941: 1,4; Cumhuriyet, 19 Haziran 1941:1; Yeni Sabah, 22 Haziran 1941). Böylece Türkiye, Almanya ve SSCB işgalinden geçici bir periyot için kurtulmuş oldu.

Türkiye'nin bu dönemde SSCB ile de dostane ilişkiler geliştirme çabalarının da sonuç verdiğini belirtmek gerekir. Türkiye, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun 15 Eylül 1939'da başlayan ve 22 gün süren Moskova ziyaretinde SSCB'nin Boğazlar ve Doğu sınırı konusunda saldırgan talepleriyle karşılaşsa da uzun süren bir diplomasi ve SSCB'nin yavaş yavaş Almanya tehdidini hissetmeye başlaması sonucunda 24 Mart 1941'de Türk-Sovyet Saldırmazlık Deklarasyonu'nu yayınlamayı başardı (Gönlübol v.d., 1987: 154; Oran, 1970: 52; Cumhuriyet, 25 Mart 1941: 1).

Türkiye'nin savaşın bu evresinde -daha sonra tekrar başvuracağı gibi- işgal tehditlerini karşılamak için uyguladığı son strateji ise üç güç merkeziyle (Müttefik Bloku, Almanya, SSCB) yaptığı ittifak ve saldırmazlık antlaşmalarıyla geliştirdiği başarılı dış politikayı çeşitli iç politik unsurlarla da desteklemektir. Türkçü-Turancı akımlar da tam bu noktada Türk dış politika yapıcıları tarafından anlam kazandı ya da bir dış politika aracına dönüştürüldü. Almanya yanlısı SSCB karşıtı Turancılar, Almanya'nın savaşta başarılarına/başarısızlıklarına bağlı olarak hoşgörüyü karşılandı ya da baskı altına alındı ve cezalandırıldı.

Savaş yıllarında Türkçü-Turancı akımlar belli liderler ve onların etkisinde çıkarılan basım-yayın faaliyetleriyle etkili olmaya çalışmaktaydı. Bunlardan ilk isim, Türkçü-Turancı akımların tamamının saygı duyduğu, özellikle üniversite öğrencileri üzerinde büyük etkisi olan ve akademik çalışmalarıyla tanınan Zeki Velidi Togan'dı. Daha 1917 Bolşevik devrimi sırasında "Türkistan Milliyetçi Komitesi" adında bir örgüt kurarak ülkesinin bağımsızlığını düşünen Togan; Buhara, Hive, Fergana gibi merkezlerde bağımsız devletler kurmayı sonra da Pan-Türkizm çerçevesinde de bunları birleştirmeyi planlıyordu. Türkiye'ye geldikten sonra büyük hüsnü kabul gördü ancak Turancı ideolojisinden de bunun propagandasından da hiçbir zaman vazgeçmedi. 1932 yılında Türk tarih tezine getirdiği eleştiriler neticesinde İstanbul Üniversitesindeki Tarih Kürsüsünden uzaklaştırıldı (Landau, 1999: 139-140). II. Dünya Savaşı boyunca birçok Türkçü dergide yazılar yazarak bu düşüncelerini savunmaya devam etti.

Rıza Nur, Eski Mebusan Meclisi ve 1 ve 2. TBMM üyesiydi. Moskova Antlaşması'nın ve Lozan Barış Görüşmeleri'nin

etkili isimlerindendi. Sıhhiye Vekilliği (Sağlık Bakanlığı) yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa'ya düzenlenen İzmir Suikasti'nden sonra kendini güvende görmeyerek yurt dışına çıktı.1942 yılında Türkiye'ye döndükten sonra "Tanrıdağ" isimli dergiyi çıkardı ve Pan-Türkist çizgisini sürdürdü (Bora, 2018: 272; Öztürk, 1968: 25; Landau, 1999: 133).

Hüseyin Nihal Atsız, Rıza Nur'un 1942 yılında ölümünden sonra Turancıların en etkili ismi haline geldi. Atsız'ın oldukça aksiyoner çizgisi ise daha eskiye dayanmaktaydı. 1931 yılında Türk Ocaklarının kapatılması ve Türk Yurdu dergisinin yayınına son verilmesinden sonra Atsız, kendi adıyla anılan Türkçü-Turancı çizgideki Atsız Mecmua'yı çıkardı. Derginin yazarları arasında dönemin önde gelen Turancı Türkçülerinden, Z.Velidi Togan, Fuat Köprülü ve Abdulkadir İnan'ın yanında sonradan sol kesimin de önde gelen temsilcileri olacak Pertev Naili Boratav ve Sabahattin Ali'de vardı (Sefercioğlu, 2008: 10). Atsız Mecmua kapatılınca bu defa 1933-34 yıllarında Orhun dergisini çıkardı. Bakanlar Kurulunun Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in de imzasının bulunduğu 2/1024 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti'nin dahili ve harici politikasının teşviş(karıştırma) ve ihlal edecek mahiyette muzır neşriyata bulunduğu anlaşılan İstanbul'da münteşir Orhun ismindeki mecmuanın matbuat kanununun 50. Maddesi mucibince tatili Dahiliye Vekilliğininin 14/7/934 tarih ve 321 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetininin 14/7/934 tarihli toplantısında tasvip ve kabul olunmuştur." şeklinde ki kararnamesiyle hükümete yayın organlarını kapatma yetkisi veren basın kanununun 50. Maddesi gerekçe gösterilerek bu dergi de kapatıldı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18/47.51.4. 14.7. 1934). Orhun dergisinin yeniden açılmasına ancak 2/20150 sayılı Cumhurbaşkanı İnönü'nünde imzasının bulunduğu kararnameyle 12 Haziran 1943 tarihinde izin verildi (BCA, 30.18/102.4.16. 22.06.1943). Atsız, bu tarihten sonra mahkemededen hapse çeşitli olaylarla Türkçü-Turancı ideolojinin enhareketli ismi olmaya devam etti.

II. Dünya Savaşı yıllarında etkili başka bir Turancı grup da "Bozkurtçu" olarak bilinen Reha Oğuz Türkkkan'ın başını çektiği Türkçülerdi (Mumcu, 2018: 65). Türkkkan, 1938 yılında Atatürk'ün ölümünden bir ay sonra ve hemen hemen hiçbir Türkçü derginin yayın hayatında olmadığı bir dönemde Ergenekon dergisini çıkardı (Koçlar, 2013: 268). Bozkurt ve son olarak da Gökbörü dergilerini çıkardı. Nihal Atsız'ı Nazi hayranlığıyla suçlayan Türkkkan ile Atsız arasındaki rekabet bu dönemde Türkçü-Turancılar arasındaki en büyük kırılmadır. Yayınladıkları broşürler ve makalelerle birbirlerini sıkça

suçlayan dönemin etkili iki Turancısı, Z. Velidi Togan'ın evinde anlaşmaya vararak birbirlerini suçlamayacaklarına söz vermişlerdir (Türkkan, 1975: 38; Sefercioğlu, 2011; Landau, 1999: 132).

Bu dönemin ünlü dergilerinden biride Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde bakanlığında aboneleri arasında bulunduğu "Türkçü Fikir Mecmuası" "Çınaraltı" dergisidir. Orhon Seyfi Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç'ın çıkardığı dergi "Dilde, Dilekte, Düşüncede Birlik" sloganıyla çıkmaktaydı. 1941-1944 yılları arasında faaliyet yürüttü ve daha çok kültürel konular üzerinde yoğunlaştı (Çınaraltı, 1941; Landau, 1999: 135-136).

Görüldüğü üzere II. Dünya Savaşı yıllarında Türkçü-Turancılar bazı liderler etrafında toplanmış klik düzeyindeki yapılarıdır. Ulusal basında büyük bir gazeteleri yoktu. Sadece Peyami Safa, H. Emir Erkilet gibi Turancılar bazı gazetelere yazılar yazmaktaydı. Kitlesel bir destekten yoksundular ve siyasal güçleri oldukça zayıftı. Türkçü-Turancıları en azından iktidarın belli kararlarını etkileyebilmeden mahrum bırakan başka bir unsurda ideolojilerinin tanımı ve sınırları konusunda bir konsensüsten yoksun olmalarıdır. "Türklük" kavramı üzerinde bile tam bir uzlaşmaları söz konusu değildi. Örneğin; Atsız ve Türkkan'a göre Türklük bir ırk meselesi ve Türk ırkının üstünlüğü davasıdır (Weisband, 1974: 300-302). Alparslan Türkeş ise 1944 ırkçılık-Turancılık dava süreci de dahil olmak üzere adının ırkçılıkla beraber anılmasından ve Nazi sempatanlığıyla suçlanmaktan rahatsızlık duymuştur. 1965 yılında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinde siyasete başladıktan sonra ırkçı çizgisiyle arasında mesafeyi daha belirginleştirerek "Türk milliyetçiliğini Türk milletine, kültürüne, devletine sevgi bağlılık ve hizmet ülküsü" şeklinde tanımlamıştır (Erdal, 2020: 191). Daha sonraları ise Türk'ü "kalbinde başka bir ırkın gururunu taşımayan ve kendini samimi olarak Türk hisseden ve Türklüğe adayan herkes...Türk milletine bağlılık ve sevgi..." olarak adlandırarak Türklük çerçevesini daha da esnetmiştir (Türkeş, 1975: 15; Türkeş, 1976: 58). Hemen fark edileceği üzere Atsız ve Türkkan'ın tanımında Alman milliyetçiliğinin esas aldığı kan faktörü ön plana çıkarken, Türkeş'in tanımında daha çok kültür ve duygu boyutu öne çıkmaktadır.

Almanya'nın savaşta üstün olduğu dönemin ilk evresinde hükümetin Türkçü-Turancı yayın organlarına yaklaşımı diğer basın-yayın organlarından pek farklı değildi. Buna göre faaliyetlere devam edebilmenin ön koşulu hükümetin çizdiği sınırlarda yayınlar yapmaktı. Savaş yıllarında yayınlar Basın- Yayın Genel Müdürlüğünün sıkı denetimi altındaydı. Yürürlükteki basın-yayın

kanunu hükümete mahkeme kararına gerek duymaksızın gazete ve dergi kapatma yetkisi veriyordu. Kuşkusuz bu dönem hükümetin basına karşı tutumu da dengeci dış politikasının bir yansımasıydı. Türkiye, 1940 yılı boyunca Almanya, SSCB ve Batı Bloğunun politik beklentilerini dengeleyecek dış politika yürütürken Selim Sarper liderliğindeki Basın-Umum Müdürlüğünde sıkı denetimleriyle basın bu dengelere uygun sınırlar içinde tutmaya çalıştı. Bu sebeple de Almanya yanlısı Türkçü-Turancı yayınlara belli oranda müsaade edilirken diğer yandan hükümetin koyduğu sınırları aşan yayınlarda kapatılmaktaydı. Örneğin bu dönemde Türkçü-Turancı isimlerden Peyami Safa ve Hüseyin Emir Erkilet'in de yazdığı Alman yanlısı bir çizgi izleyen Cumhuriyet ile Tasviri Efkar gazeteleri kapatıldı. Sonra yayınlarına tekrar izin verildi. Reha Oğuz Türkkân'ın Bozkurt dergisi Turancı politika izlediği gerekçesiyle Mayıs-Haziran 1939 sayısından sonra kapatıldı. Ancak 1940 Mayıs'ında yayınına tekrar izin verildi (Weisband, 1974:79; Landau, 1999: 132). Türkkân'ın "Türklüğe Giriş" kitabı hakkında Bakanlar Kurulunun verdiği;

Reha Oğuz Türkkân tarafından yazılıp İstanbul'da arkadaş matbaasında basılmış olan "Türklüğe giriş" adlı kitabın memleketin siyasetine dokunur yazılar taşıdığı anlaşıldığından toplatılması Hariciye vekilinin işaretine atfen Matbuat umum müdürlüğünün 7/2/1941 tarih ve 665/661 sayılı tezkiresiyle yapılan teklifi üzerine Matbuat Kanununun muaddel 51. Maddesine tevkifan İcra Vekilleri Heyetince 14 Şubat 1941 tarihinde kabul olunmuştur

şeklindeki karar o dönem hükümetin Türkçü-Turancı akımlara karşı izlediği politikayı gösteren belgelerdendir (BCA, 30.18/94.12.3. 14.02.1941). Bu metinde ilk dikkat çeken nokta kararın Dışişleri Bakanlığının önerisiyle alınmış olmasıdır. Hatırlanacağı üzere yukarıda yer verilen Orhun dergisinin kapatılma kararı savaş öncesinde İçişleri Bakanlığının önerisiyle alınmıştı. Anlaşılan hükümet,savaş yıllarında Türkçü-Turancı akımları bir dış politika meselesi olarak görmekteydi. İkinci noktada Pan-Türkistlere verilen mesaj çok açıktır. Yayınlarına ancak "memleketin siyasetine dokunur" işler yapmamakla devam edebilirlerdi. Yani Alman yanlısı ya da Sovyet karşıtı olmaları konjonktüre göre devletin belirlediği sınırlar içinde kalmaları şartıyla mümkün olabilirdi.

Hükümetin yukarıda yer verilen Turancı akımlara karşı ikircikli yaklaşımı Almanya'nın savaşta üstün olduğu dönemin 2. evresini işaret eden 22 Haziran 1941 tarihli Barbarossa Harekâtı'na kadar sürdü. Kissinger tarafından "insanlık tarihinin en büyük kara savaşı" olarak tanımlanan Almanya'nın SSCB'ye saldırısı (Kissenger,

2018: 348), II. Dünya Savaşı'nda Türk dış politikası açısından dönüm noktalarından birini işaret etmekteydi ve yeni bir sayfa anlamına gelmekteydi (Yalman, 1941: 1,5). Çünkü bu saldırı Türkiye'yi yukarıda yer verilen her üç işgal seçeneği karşısında daha güvenli bir hale getirmekteydi. Yeni denklemde Türkiye'nin işgal tehdidi yaşadığı iki ülke savaşıyordu ve her ikisi açısından Türkiye'nin alacağı pozisyon hayati değerdeydi. Türkiye kendi çıkarlarına da uygun şekilde tarafsızlığını ilan etti (Vatan, 23 Haziran 1941: 1-5). SSCB, Alman saldırısı karşısında Türkiye'nin tarafsızlığıyla güney sınırlarını garanti altına almış oldu. Almanya ise öncelikle Türkiye'nin kendi yanında savaşa girmesini bu olmazsa en azından müttefiklerle ittifak antlaşması bulunan Türkiye'nin tarafsızlığını şu aşamada yeterli görmekteydi. Artık Türkiye'yi işgal etmek bir yana her ikisi de Türkiye'ye toprak vaad eder konumdaydı. Hitler, Yunan adalarının Türkiye'ye verilmesini gündeme getirirken; Stalin, 25 Ocak 1941'de İngiltere Dışişleri Bakanı Robert Antony Eden'e Türkiye'ye Ege adalarından bazılarını ve Bulgaristan ve Suriye'den toprak verilmesi gerektiğini savunuyordu. (Gönlübol v.d., 1987: 158, 162; Semiz ve Toplu, 2019: 2386; Aydın, 2009: 440-441). Ancak temkinli dış politika uzmanı İnönü ve Türk Hariciyesi bu önerilere kanmayacak kadar realistti. Türkiye, kıvrak bir manevrayla bir kez daha yeni duruma kendini uyarladı ve Türkçü-Turancı akımları da bu politikanın bir taktik hamlesi olarak yeniden konumlandırdı. İnönü'nün 1941 Meclisi açış konuşmasındaki "...Cumhuriyet Hükümeti, Avrupa harbinin son durumunda bitaraflığını ilân etmiştir...Almanya ile münasebetlerimiz, Balkan hareketleri esnasında en çetin imtihanını geçirmiştir, denilebilir. O zaman bizdeki alâka ve endişeyi lâıyk olduğu ehemmiyetle gören ve anlayan Alman Devletinin Sayın Reisi Hitler, bana yazdığı hususî bir mektupla, memleketimize karşı dostluğunu göstermiş; ve Hükümetin tasvibile kendisine vermiş olduğum cevap, ve bir kerre daha vaki olan mektuplaşmamız, 18 haziran 1941 tarihli Türk - Alman Muahedesini vücuda getiren karşılıklı itimat havasını yaratmıştır. Bu neticeyi memnuniyetle kaydetmek isterim. Türk - Alman münasebetleri, o tarihten beri hiç bir zaman bulanmıyan bir dostluk takip ediyor. 18 haziran 1941 tarihli dostluk ve saldırmazlık muahedesinin hükümleri, her şart içinde mahfuz olarak devam ediyorlar ve devam edeceklerdir." şeklindeki pasaj Türk dış politikasının değişen denklem karşısında yeni yaklaşımını yansıtmaktaydı (TBMMZC, Devre 6, Cilt 21, İnikad 1, İçtima 3, 01.11.1941).

İnönü'nün konuşmasında en kritik nokta,savaşın bu aşamasında Türkiye'nin tarafsızlığının deklare edilmesidir. Üstelik

Türkiye, müttefiklerle arasında ittifak antlaşması bulunduğu halde bunu yapmıştır. Hatırlanacağı üzere Türkiye'nin Almanya ile yaptığı 1941 antlaşması bir İttifak antlaşması değil bir saldırmazlık antlaşmasıydı ve her iki ülkenin karşılıklı toprak bütünlüğünü garanti etmekteydi. Dolayısıyla ilk bakışta Türkiye'nin genel dış politikasıyla paradoks oluşturan tarafsızlık yaklaşımının sebebi ve niteliği önem arz etmektedir. Öncelikle Almanya'nın SSCB'ye saldırısı Türkiye için savaşta en büyük tehdit olarak gördüğü SSCB işgalinden kurtulma potansiyeli taşımaktaydı. Bu sebeple Türkiye, Barbarossa Harekatinde SSCB'nin Almanya tarafından hırpalanabildiği kadar hırpalanmasından yanaydı. Nitekim İnönü 1942 yılı TBMM'yi açış konuşmasında aynı tarafsızlık söylemini;

Bütün küreyi kaplamış olan harbin şimdiye kadar olan inkişafı neticesi olarak yeryüzünde bir tarafın hâkimiyetine dayanan bir siyaset yapısının kalamayacağı veya kırılamayacağı anlaşılmaya başlanmıştır denilebilir. ...Büyük Meclis takdir eder ki gittikçe şiddetlenen düşmanlık havası içinde, her gün biraz daha sinirlenmiş taraflar ortasında, tarafsızlık politikası yürütmek, Hükümet için çok yorucu olmaktadır sözleriyle sürdürdü (TBMMZC, Devre 6, Cilt 28, İnikat 1: 3, 01.11.1942).

İnönü'nün tarafsızlık beyanının Türk dış politikasında niteliksel bir değişikliğe işaret etmediğini de hemen vurgulamak gerekir. Zira savaşın ilerleyen aşamalarında müttefik zaferleriyle beraber bu hamlenin Türkiye'nin "*tarafli fakat savaşmayan ülke*" konumunu değiştirecek yapısal bir yaklaşımdan çok taktiksel ve geçici bir hamle olduğu anlaşıldı. Fakat yine de Barbarossa Harekati'nin yarattığı yeni konjonktürde Türkiye, iki önemli hamle yaptı. Birincisi, 18 Mart 1941 tarihli Türk-Alman Ticaret Antlaşmasında ihraç ürünleri dışında bırakılan Almanya'ya krom satışı aynı yılın 9 Ekim'inde serbest bırakıldı (Oran, 1969:251) İkincisi, Türkiye'de Alman yanlısı faaliyet yürüten Türkçü-Turancılara daha geniş bir hareket alanı tanındı.

Turancılar, Barbarossa Harekati'yla birlikte bütün yayın organlarıyla Sovyetlere karşı saldırıya geçti. Cumhurbaşkanı İnönü üzerinde baskı kurarak Türkiye'yi savaşa sokma çabasına girdiler. Türk milliyetçileri, SSCB'nin dağılacağına ve Pan-Türkist hayallerinin gerçekleşeceğine inanmış görünüyordular. Ancak pragmatist İnönü'nün diplomatik paradigması bu romantik yaklaşımların çok uzağındaydı. Zira İnönü'nün dış politikada vazgeçilmez prensibi ölçülülüktü. Bu politikayı kendisi, "Savaşta izlediğim dış politikayı kararlaştırırken benimsediğim temel ilke, daha

başlangıçta işlenecek bir hatanın düzeltilmesinin zor olduğunu bilmektir” şeklinde ifade eder (Weisband, 1974: 23). Türkçü-Turancıların hükümet politikalarını etkileyebilecek güçleri zaten yoktu ve baskıları sonuçsuz kaldı. Yine de Almanya'nın SSCB saldırısı Türkiye'de Turancı akımlar için büyük fırsatlar taşımaktaydı. Bu noktada Turancı akımlara karşı gösterilen hoşgörü Almanya ile ilişkileri iyi tutmanın araçlarından biriydi. Turancı akımlarda bu siyasal iklimi kullanarak SSCB karşıtı ve Turancı propagandanın dozajını yükselttiler. Hükümet bu dönemde Turancı akımları yakından takip etmekle beraber müdahale etmedi ve bu gruplara araçsal bakışını sürdürdü. Savaşın bu döneminde Türkçü-Turancı akımlar altın devirlerini yaşadılar ve yoğun bir ideolojik propagandaya giriştiler. R. Oğuz Türkkkan, Bozkurt dergisinde Orta Asya'daki Türklerin bulunduğu yerleri gösteren bir harita yayınladı ve İnönü'ye şöyle seslendi: “Bu büyük gün için tarihin seçtiği Ey İnönü! Şimdi Türklüğün kutsal bağımsızlığı için kanımızı akıtmaya hazırız tüm Türklük işaretinizi bekliyor”(Landau,1999: 165). Zeki Velidi Togan ise Türkistan merkezli bir Doğu Türk Devleti kurma planları yapmaktaydı. Buna göre Batı Türklerinin merkez ülkesi de Türkiye olacaktır. Böylece Türkler iki büyük bağımsız devlet olarak yaşayacaktı. Doğu Türk devletinin teşkilatlanmasını ise Türkiye yapacaktı. Bu bağlamda Reha Oğuz Türkkkan, Togan'ın yakın çevresinin bağımsızlık sonrası Türkistan'da çalışması için kendisine Kuran üzerine yemin ettirdiğini bile ifade eder (Türkkkan, 1975: 96). Bu dönemde General Emir Erkilet ve uzun süre Almanya'da kalan Nuri Paşa'nın da Almanya ile görüşmeler yaptığı bilinmektedir. Bu görüşmeler Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Von Pappen tarafından organize edilmekteydi. Erkilet, Doğu cephesini ziyaret ederek Alman komutanlarla ve Hitler'le görüşürken, Nuri Paşa Almanlara Kırım, Azerbaycan, Türkistan ve Kuzeybatı İran'da Türkiye'ye bağlı devletler kurulması planını kabul ettirmeye çalışmaktaydı. Bu görüşmelerin resmi bir hüviyeti yoktu ancak tahmin edileceği üzere Türk hükümeti bu görüşmeleri yakından takip etmekteydi (Weisband, 1974: 318; Landau, 1999: 166-167).

Türkçü-Turancıların bütün bu girişimleri Türk dış politikası üzerinde herhangi bir etki yaratmadı. Bu olguyu çok iyi bilen İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi K-Hugessen Türkiye'nin bu dönem Sovyet politikasını Londra'ya “Türk hükümetinde Güney Rusya'daki Türk nüfusuna ilişkin herhangi bir irredentist hırslarının olduğunu gösteren en ufak bir belirti yok. Türk hükümeti çıkarlarının nerede yattığını biliyordu... Sorumsuz bireyler Türkiye dışındaki Türki irkların varlığını ima ettiklerinde Türk hükümetinden kendilerini düş

kırıklığına uğratacak bir yanıtta başka bir şey görmediler” düşüncelerine yer verdiği bir telgrafala bildirmekteydi (Landau, 1999: 169). Anlaşılan İngiliz Büyükelçi Türk dış politikasında realizm faktörünün ve Türkçü-Turancuların bunu esnetebilecek siyasal güçten yoksun olduklarının farkındaydı. Zaten 1943 yılının sonlarından itibaren savaşın seyrinin belirgin bir şekilde müttefikler lehine dönmesiyle irrasyonel dış politikanın Türkiye’nin altından kalkamayacağı sonuçlara yol açabileceği sarıh bir şekilde ortaya çıktı. Pan-Türkist akımlar da bu defa SSCB ile yakınlaşmanın aracı olarak sahaya sürüldü, baskı altına alındı, yayınlarına son verildi ve tutuklandı.

Turancuların etkin olduğu bu evreyle ilgili son olarak Almanya’dan ekonomik yardım alıp almadıkları da günümüze kadar tartışılan konulardandır. Alman Haber Ajanslarının (Transkontinent Press) başında bulunan, savaş yıllarında Türkiye’de de görev yapmış ve 1944 Eylül’ünde Batıya sığınmış olan Alman istihbaratının en önemli ajanlarından Fritz Fiala Cumhuriyet ve Tasvir-i Efkâr gazetelerine çok düşük fiyatla kağıt temin edildiğini ancak Ebuziyya, Abalıoğullarına ya da Peyami Safa’ya doğrudan yardımda bulunulmadığını ifade eder (Weisband, 1974: 80). Almanya Dışişleri Bakanı Ribbentrop tarafından Von Papen’e gönderilen gizli ibareli telgrafta “Türkiyedeki dostlarımızı destekleyebilmeniz için size 5 milyon altın Reichsmark gönderilmesini emrettim” ifadeleri yer almaktaydı (Aydın, 2009: 449). Savaş sonrasında Sovyetlerin ele geçirdiği gizli belgelerden birinde ise General Emir Erkilet’e yazılmış 17 Kasım 1941 tarihli şu ifadelerin yer aldığı bir mektup bulunmaktaydı “ ...Artık bize söz verilen makaleleri okumak için bu konuda geç kalmış olan basını beklemekteyiz.” (Oran, 1969:251). Ancak bütün bunlarla beraber yukarıda yer verilen Türkçü-Turancı grupların Almanya’dan ekonomik yardım aldığına dair herhangi bir somut kanıt ileri sürmek güçtür. Zira bunların nerdeyse tek faaliyetleri olan yayıncılığın niteliğinde herhangi bir değişikliğe savaş boyunca rastlanmamıştır. Dergiler ve broşürler yine nitelsiz kağıtlara basılmakta her dergi çevresi yine imece usulü yardımlarla ayakta durmakta herhangi bir yerli kuruluştan dahi yardım almamaktaydı. Bazıları R. Oğuz Türkkan’ın Gökbörü isimli dergisi gibi zaten maddi yetersizlikten kapanmaktaydı. Dönemin en etkili Türkçü figürlerinden biri olan Türkkan’ın dergisinin ancak 12 sayı çıkarabildikten sonra kapanması (Sefercioğlu, 2011) Türkçü-Turancuların en önemli ideolojik-kültürel faaliyetlerini yürütmekte dahi ekonomik anlamda ne kadar zorlandıklarını gösterir.

Müttefik Zafetleri Karşısında Türk Dış Politikası ve Türkçü-Turancı Akımlar

1943 yılı başında ünlü Alman General Rommel'in Kuzey Afrika cephesinde yenilmesi ve Stalingrad Kuşatması'nın kaldırılması savaşın müttefikler lehine döndüğünün işaretleriydi. İnönü'nün 1943 yılı meclisi açış konuşmasında yer alan

Biz dünyanın yarınki çehresi meydana çıkarken, her zaman düşmeğe mahkûm bir tahakküm zihniyetinin değil, büyük küçük bütün hür milletler arasında samimî işbirliğine dayanan bir nizamın teessüs edeceğine inanıyoruz. ...Türk milleti savaş haricinde kalmakla beraber dört seneden beri fedakârlıklar, ıstıraplar içinde dünya buhranının tepkilerini şiddetle hissetmiştir. ...Önümüzdeki senenin cihan buhranının kesin devri olması ihtimali vardır

şeklindeki ifadeler Türkiye'nin savaşın yeni seyrine göre dış politikasını revize ettiğini gösterir (TBMMZC, Devre 7, Cilt 6, İnkat 1: 5, 01.11.1943). Konuşmada 1941 ve 1942 yıllarındaki TBMM'yi açış konuşmalarında dile getirilen "tarafsızlık" vurgusunun yerini 1940 meclis konuşmasına benzer şekilde yeniden "savaş harici" söyleminin alması Türk dış politikasının konjonktüre göre kendini konumlandığına işaretidir. Türkiye'nin "tahakküm zihniyetinin" yerine bütün hür milletlerin katılacağı nizamdan yana olduğu vurgusu ise savaşın müstakbel galibi batılı müttefiklere verilen bir mesajdı. Ancak Savaşın olası galipleri sadece demokratik sistemle yönetilen batılı ülkeler değildi. Komünist SSCB'de galipler safındaydı ve Stalin 1943 sonlarından itibaren savaşta üstün pozisyona geçmenin motivasyonu ile müttefiklerin bütün ısrarlarına rağmen Almanya ile ilişkilerini sürdürmesini ve savaşa girmemesini kullanarak Türkiye üzerinde baskı kurmaya başlamıştı (Maity, 1954: 146; Öztürkci, 2019: 477-478). Bu dönemde Türkiye'de yayın yapan önde gelen sol dergilerden Yurt ve Dünya ile Adımlar dergilerinin SSCB tehditlerini tamamen göz ardı etmeleri, halen Almanya'yı tehdit olarak sunmaları dikkate değerdir. Adımlar Dergisi Ocak 1944 sayısında yayınladığı "1944'e Girerken" başlıklı yazıda "Bir tarafta küçük milletleri büyüklerin istismar edeceği, hayat sahası ırk üstünlüğü iddialarına dayanan bir tahakküm ve zecir (yasaklama) dünyası, diğer tarafta büyük küçük bütün milletlerin bütün insanların karşılıklı itimat, işbirliği ve eşitliğine dayanan sulh dünyası" olduğu görüşlerine yer vermektedir (Adımlar, 1944:2). Yurt ve Dünya Dergisi ise Ocak 1944 sayısında yer alan "Dördüncü Yılımız" başlıklı yazısında, dünyaya yayılmayı amaçlayan insanlık dışı bir ideolojinin kullandığı ırk propagandasının milli menfaatlerimize aykırı olduğunu ve Türkiye'yi

idare edenlerin ülke menfaatlerine uygun bir yol takip ettiklerini savunmaktaydı (Yurt ve Dünya, 1944: 4-5). Stalin'in Türkiye'nin egemenlik haklarını hiçe sayan, boğazlarla ilgili taleplerini Tahran Konferansında (28 Kasım-1 Aralık 1943) dile getirmeye başladığı düşünülürse (Macfie, 1987: 75) SSCB ile ilgili bütün gelişmeleri yakından takip eden söz konusu yayınların bu yaklaşımdan habersiz olması düşünülemez. Kuşkusuz sol yayınların, savaşın sonuna doğru halen yoğun Almanya ve ırkçılık vurgusu, SSCB'nin en az onun kadar totaliter anlayışının ve Türkiye üzerindeki tehditlerinin göz ardı edilmesi ideolojik bir yönelimi işaret etmekteydi.

Savaşın sonlarına doğru SSCB tehdidiyle bir kez daha yüzleşmek zorunda kalan Türkiye, savaş sonrası yeni dünya düzenine hazırlanmak için iç ve dış politikada bir dizi yeniliğe gitti. Bu kapsamda ABD ile İngiltere'nin talepleri doğrultusunda 17 Nisan 1944'te Almanya'ya krom satışını durdurdu. 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya'yla diplomatik ilişkileri kesti. 23 Şubat 1945'te ise TBMM oylamaya katılan 401 milletvekilinin olumlu oyuyla Japonya ve Almanya'ya savaş ilan etti (TBMMZC, Dönem 7, Cilt 15, Oturum 1: 131-132, 23.02.1945; Cumhuriyet, 3 Ağustos 1944:1; Akşam, 25 Şubat 1945: 1). İç politikada ise müttefikler tarafından Alman yanlısı olarak bilinen üst düzey iki isim, Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak 12 Ocak 1944 tarihinde yaş haddinden emekliye sevk edildi, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ise 15 Haziran 1944'te görevden alındı (Weisband, 1974: 311; Koçak, 2010: 237-238). Hükümetin Menemencioğlu'nu görevden alma gerekçesinde yer alan "Hariciye Vekilimizin son günlerde takip ettiği politikayı Vekiller Heyeti tasvip etmemiştir. Bunun üzerine Hariciye Vekilimiz (Numan Menemencioğlu) istifa etmiştir. Hariciye Vekilliğini vekâleten Başvekil idare edecektir." şeklindeki ifadeler oldukça ilginçtir (Koçak, 2010:250). Hükümet açıklamasında Menemencioğlu, Almanya yanlısı ve dış politikayı tek başına belirleyen bir aktör olarak sunulmaktadır. Bunun olgusal gerçeklikten uzak olduğu açıktır. Çünkü Menemencioğlu, Almanya yanlısı değildi ve o da diğer dış politika yapıcılarını gibi sadece Türkiye'yi savaş dışında tutmaya çalışmaktaydı. Menemencioğlu'nun yaptığı Cumhurbaşkanı İnönü liderliğinde Başbakan Saraçoğlu'nun kendisinin ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Cevat Açıkalın gibi bazı üst düzey bürokratların bulunduğu küçük bir klik tarafından belirlenen dış politikayı uygulamaktan ibaretti. Hükümet bu açıklamasıyla Dışişleri Bakanını feda ederek müttefiklere özellikle de Sovyetlere onlarla uyumlu politikalar geliştireceği mesajı vermeye çalışmaktaydı. Bu iyi niyet gösterilerine rağmen Türkiye'yi gerçekten zor günler beklemekteydi.

Zira İngiltere'nin karşı çıkmasına rağmen ABD'nin SSCB taleplerine karşı ılımlı ve anlayışlı yaklaşım sergilediği (Truman, 1968: 168) savaş sonu konjonktürde Türkiye, savaş boyunca kaçınmayı başardığı Sovyet tehdidiyle yalnız başetmek zorunda kalabilirdi. Bu ihtimalin önüne geçmek için Türk dış politika yapımcıları biri müttefiklere diğeri SSCB'ye yönelik iki hamle yaptı. Öncelikle ABD ve İngiltere'ye savaş sonunda Türkiye'nin demokrasi cephesinde yer alacağı net bir şekilde ifade edildi. Zira savaştan zaferle çıkan tek sistem batı demokrasileri değildi. Komünist ideoloji de savaşın galiplerindendi. Türkiye savaş sonu konjonktürde en azından teorik düzeyde SSCB'e tehditleri karşısında bu ülkeyle daha yakın politikalar geliştirebilirdi. Bu senaryo Türkiye'nin Sovyetlerin boğazların teşkilatlanmasında ve savunulmasında söz sahibi olma taleplerini kabul etmesi anlamına geliyordu (Aydın Tarihi, 1946: 72-74). Bu olasılığın gerçekleşmesi Batılı devletlerin Orta Doğu ve Akdeniz politikalarına ciddi zarar verme potansiyeline sahipti. Cumhurbaşkanı İnönü, Türkiye'nin ideolojik tercihini, 1944 yılı TBMM'yi açış konuşmasında;

İngiltere ile ittifakımızın çerçevesi içinde olarak, Almanya ile ekonomik ve diplomatik münasebetlerimizin kesilmesine karar verdiniz. Bu tarihî karar, şümül ve tesiri itibariyle, beklenen neticeleri vermiştir. Şüphe'siz ki bu karar, millî iradenin çok önemli ve isabetli bir eseri olmuştur. Cihan harbi Müttefikler lehine kesin tecelli s'afhasna girmiş bulunuyor. Türkiye Cumhuriyeti, iç idaresinde sağlam, demokratik ve 'millî bir siyaset takip eder. Bütün vatandaşlar için eşit bir adaleti, fikir ve vicdan hürriyetini samimî olarak esas tutan bir anlayıştayız...İdareimiz, bütün mânasıyla halk idaresidir. Bu idare, demokrasi prensiplerini Türkiye'nin bünyesine ve hususi şartlarına göre tekâmül ettirmektedir. Türkiye halk idaresinin amelî tedbirlerini bulurken, ilk günden itibaren taklit bir idareye düşmekten sakındık ve daima sakınacağız. İkinci Cihan Harbinin başından beri türlü değişmelere uğramış mahdud ve kararsız vatandaşlarda uyanan taklit prensiplere, Türk milleti şiddetle ve muvaffakiyetle karşı koydu. Harp sonunda ve sonrasında uyanmak istidadı gösterecek yeni taklit arzularına da, kesin olarak karşı koyacağız. Türkiye'de halk idaresi, kesiksiz bir tekâmül yolunda yürüyerek durmadan yükselecektir.

sözleriyle Üçlü İttifaka da atıfla en üst perdeden ortaya koydu (TBMMZC, Devre 7, Cilt 14, İnikad 1, İçtima 2: 7-8, 01.11.1944).

Bu konuşmayı yaptığı sırada aynı zamanda Milli Şef olan İnönü, Türkiye'nin demokrasiyi tekamül ettirmeye çalıştığı, düşünce ve vicdan özgürlüğünü esas aldığı mesajlarıyla Batılıların istediği dilde konuşmaktadır. Yine taklit idarelerden sakınılacağı ifadeleri de Türkiye'nin komünizm ve faşizme kapalı olduğu anlamını taşır. İnönü kuşkusuz tek parti döneminde özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında demokratikleşme konusunda ciddi hamleler yapılmadığının ve Türkiye'de özgürlüklerin çok sınırlı kaldığının farkındaydı. Ancak şimdi savaş sonunda demokrasiyi de pragmatizmin hizmetine koştuktan başka bir seçenek görünmemekteydi. Zira 300 yıllık Rus emelleriyle şimdilik psikolojik ve diplomatik olarak saldırıya geçen SSCB'yi dengeleyecek tek siyasal denklem Türkiye'nin Batılı İttifak sistemi içinde yer almasıydı.

Türkiye'nin SSCB'ye yönelik hamlesi ise dostane ilişkilerin yollarını aramak oldu. Bu bağlamda bir yandan Sovyetlere ılımlı mesajlar verildi. Yine İnönü'nün 1 Kasım 1944 Meclisi açış konuşmasındaki "...Büyük komşumuz Sovyet İttihadı ile münasebetlerimiz, yürürlüğünü karşılıklı olarak tanıdığımız ileri muahedelerin hükümleri içinde ve dost mahiyettedir. Sovyet komşularımızın geçirdikleri fedakârlık ve kahramanlıkla dolu harp yıllarında, muahedelerle tesbit edilmiş olan münasebetlerimize dikkatle riayet ettik. Gelecek senelerin münasebetlerinin de dost komşuluk duyguları ve şartları içinde gelişeceğini umuyoruz" sözleri SSCB ile dostluk arayışının işaretleridir(TBMMZC, Devre 7, Cilt 14, İnikad 1, İçtima 2: 7-8, 01.11.1944). Diğer yandan ise 1944 yılından itibaren SSCB'yi her zaman rahatsız etmiş olan Türkçü-Turancı akımlar üzerine daha sert şekilde gidilmeye başlandı. Bu kesim her türlü hukuki kaide alt üst edilerek hedef tahtasına oturtuldu. Aslında bu sürecin alt yapısı savaşın seyrinin Almanlar aleyhine dönmeye başladığı 1943 ortalarında kim olduğu halen tartışmalı olan Faris Erkmen imzasıyla yayınlanan 36 sayfalık "En Büyük Tehlike! Milli Türk Davasına Aykırı Bir Cerayanın İçyüzü" başlıklı bir broşürle oluşturulmaya başlanmıştı. Broşürde, Alman ırkçılığından etkilenen bir kesimin Türkiye'de rejim için tehdit oluşturduğu, bu faaliyetlerin arkasında Azeriler ve Tatarların yer aldığı ve bunların Türkiye'yi tehlikeli bir oyuna sürükledikleri iddia edilmekteydi. Yine broşürde ileri sürüldüğüne göre Türkiye'den General Emir Erkilet, Nihal Atsız, Peyami Safa, Yusuf Ziya Ortaç gibi isimlerde aynı amaç için çalışmakta, çıkardıkları Orhun, Bozkurt, Gökbörü gibi dergilerle Türkiye'yi savaşa sürüklemeye amacı taşımaktaydı (Özdoğan, 2001: 99; Oran, 1969: 252; Koçak, 2010: 211-212). Bundan sonra başta hükümet yanlısı yayın organları olmak üzere basında estirilen Türkçü-

Turancı karşıtı havayla atmosfer biraz daha olgunlaştırıldı. Hükümet, Turancılara karşı yeni dış politikasına uygun açıktan sert politikalar uygulayacağı fırsatı ise Nihal Atsız'ın Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı iki mektup sonrasında yaşanan olaylarla yakaladı. Saraçoğlu, 5 Ağustos 1942 tarihinde mecliste yaptığı konuşmada “Arkadaşlar, Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal (en azından) o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız.” görüşlerini dile getirmişti (TBMMZC, Devre 7, Cilt 27, İnikad 77, İçtima 3: 21-22, 05.08. 1942). Başbakan'ın bu düşünceleri Türkçü-Turancı kesimde büyük memnunlukla karşılandı. Fethi Tevetoğlu tarafından çıkarılan Kopuz dergisi 1943 Temmuz'unda bu sözleri kapağına taşıırken, Nihal Atsız da Saraçoğlu'na hitaben Orhun dergisinin 1944 yılında yayınlanan Mart ve Nisan (15. ve 16. sayılar) sayılarında yer alan iki mektup kaleme aldı. Mektuplarında Atsız“...Komünizmi Türkiye'ye sokmak isteyenler soysuz ve namerd oldukları gibi kanun nazarında da hain” kimseler olarak niteliyor ve dönemin önde gelen solcularından Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Antel ve Ahmet Cevat Emre gibi bazı isimlerin buldukları kamu görevinden uzaklaştırılmalarını istemekteydi. Atsız'a göre bu kişiler Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in desteğiyle bu göreve atanmışlardı bu sebeple Yücel'inde istifa etmesi gerekmekteydi (Atsız, 1944a: 1-6; Atsız,1944b, 1-4; Kopuz, 1943).

Atsız'ın mektuplarında adı geçen Sabahattin Ali'nin kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle dava açmasıyla mahkeme süreci başladı. Nihal Atsız'ın o dönem de Türkçü-Turancı ideolojinin, Sabahattin Ali'nin ise komünist-sol ideolojinin sembol isimlerinden olması davayı kolaylıkla milliyetçilik ve solculuğun hesaplaştığı siyasi bir davaya dönüştürdü. 26 Nisan 1944 tarihinde görülmeye başlanan davaya Atsız'ı desteklemeye gelen çok sayıda Türkçü-Turancı katıldı. Kalabalıktan dolayı mahkeme ancak öğleden sonra yapılabilirdi. Davanın bir sonraki celsesinin yapıldığı 3 Mayıs 1944 tarihli oturum daha ideolojik bir havada geçti. Atsız taraftarları “kahrolsun komünistler” “kahrolsun moskof uşakları”,“yaşasın milliyetçilik” sloganlarıyla adliyeden Ulus'a kadar yürüdü. Başbakanlık önüne giderek Şükrü Saraçoğlu lehine tezahüratta bulundu, Sabahattin Ali'nin kitaplarını yaktı bu sırada müdahalede bulunan polisler göstericiler arasında çatışmalar yaşandı (Türkkan, 1975: 20; Sefercioğlu, 2009: 8; Akar, 2019: 52). Bu tepkiler Türkçü-Turancıların ilk organize girişimleriydi ve halen “Türkçülük Günü” olarak kutlanmaktadır. 9 Mayıs'ta yapılan son duruşmada Nihal Atsız

suçlu bulundu ve 4 ay hapis 66 Lira para cezasına çarptırıldı ancak cezası ertelendi (Türkkan, 1975: 20; Koçak, 2010: 221; Öztekin,2018: 218). İlginç bir şekilde Atsız davadan sonraki gün kaldığı otele tutuklandı. Bu tutuklamanın siyasi bir karar olduğu ve Türkçü-Turancı gruplar üzerine daha sert bir şekilde gidileceği 18 Mayıs tarihli hükümet tebliğiyle anlaşıldı. Tebliğde Atsız ve Ali davasında taşkınlık yapan kişilerden elde edilen belgelerde Nihal Atsız, Z. Velidi Togan, Reha Oğuz Türkkan, Ferit Cansever gibi bazı kişilerin evlerinde aramalar yapıldığı bildirilmekteydi. Bu aramalarda bulunan belgelerden bu kişilerin “ırkçılık-Turancılık” amacı güttükleri, anayasaya, rejime ve vatandaşların hakiki milliyetçilik duygularına aykırı olarak gizli cemiyetler kurdukları, özel şifreler ve parolalar kullandıkları ve yurdun her yerine yayıldıklarının anlaşıldığı duyuruldu (Cumhuriyet, 19 Mayıs 1944: 1, Oran,1969: 253; Koçak, 2010: 224). Cumhurbaşkanı İnönü’de 19 Mayıs 1944 Cumhuriyet Bayramı nutkunda

Turancılık fikri yine son zamanların zararlı ve hastalıklı göstergesidir...Turancılar, Türk Milletini, bütün komşularıyla düşman yapmak için binbir tılsım bulmuşlardır.Bu kadar şuursuz ve vicdansız fesatçıların tezvirlerine Türk Milletinin mükedderatını kaptırmamak için elbette cumhuriyetin bütün tedbirlerini kullanacağız...Milli Politikamız Memleket Dışında Sergüzeşt aramak zihniyetinden uzaktır.” sözleriyle Türkçü-Turancıları suçlama kervanına katıldı (Cumhuriyet, 20 Mayıs 1944: 1; Koçak, 2010: 224; Özdoğan, 2001: 107).

İnönü’nün konuşmasından sonra zaten basında kullanılarak kamuoyunda önceden hazırlanan atmosferde Türkçü-Turancılar bir anda rejim düşmanı ilan edildi ve haklarında 7 Eylül 1944 tarihli literatürde “İrkçılık-Turancılık” davası olarak bilinen mahkeme süreci başlatıldı.Yargılanan Türkçü-Turancılar şunlardı: Fethi Tevetoğlu, Hasan Ferid Cansever, Alparslan Türkeş, Fazıl Hisarcıklı, Zeki Özgür, Nurullah Barıman (subay). Z. Velidi Togan ve Hüseyin Namık Orkun (Tarih prefösörü), Nihal Atsız ve Necdet Sancar (öğretmen), Cabbar Şenel ve Said Bilgiç (stajyer hakim),R.Oğuz Türkkan (Yazar),Cihat Savaş Fer, Cemal Oğuz Öcal, Yusuf Kadıgil, Muzaffer Eriş, Fehiman Altan (Öğrenci), İsmet RasinTümtürk (müfettiş), Orhan Şaik Gökyay (Ankara Devlet Konservatuarı Direktörü), Hamza Sadi Özbek (Maliyeci), Hikmet Tanyu (memur), Heybetullah İdil (müstahdem) (Akar, 2019: 64-65; Sefercioğlu, 2009: 23).

Davanın hem hazırlık hem de mahkeme süreci siyasi bir dava olduğunu açık etmekteydi.Mahkeme, hemen Ankara’dan sıkıyönetim

uygulanan İstanbul'daki 1. Sıkıyönetim Mahkemesine alındı (Sefercioğlu, 2009: 6). Turancılar hakkındaki temel suçlama Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini devirmek için gizli örgüt kurmak, devletin anayasasıyla belirlenmiş siyasal-hukuki düzenini yıkmaya çalışmak, yıkıcı bir ideolojiyi yaymaktı (Özdoğan, 2001: 89). İddianameye göre Z. Velidi Togan, Türkiye'yi SSCB'ye karşı Almanya'nın yanında savaşa sokmak için "Doğu Türkistan Türk Birliği Gizli Cemiyeti" adıyla ve R. Oğuz Türkkan, Cihat Savaş Fer, Nurullah Bariman ve Hamza Sadi Özbek'in katılımıyla silah ve Kuran üzerine yemin edilerek girilen bir örgüt kurmuştu. Togan, mahkemede bu cemiyetin Almanların esir aldığı Türkistanlı Türklere yardım için kurduğunu söyledi (Akar, 2019: 65-74). Aslında Togan'ın o dönem Türkistan'ın bağımsızlığı için çalışmalar yaptığı bilinmektedir ancak Türkiye'de hükümeti devirmeye yönelik herhangi bir çabasının olmadığı mahkemenin ilerleyen safahatında açığa çıktı. Zaten Togan, İnönü'nün Cumhurbaşkanı CHP Hükümeti'nin de iktidarda bulunduğu 1948 yılında İstanbul Üniversitesi Tarih Kürsüsüne geri döndü (BCA, 30.11/202.34.16. 29.12.1948). Turancılığın önde gelen ideoloğu Z. Velidi Togan'ın 1945'te anayasal düzeni yıkmak için örgüt kurmaktan 10 yıl hapse mahkum edilirken 1948 yılında İstanbul Üniversitesindeki görevine geri dönmesi Türkiye'nin SSCB siyasetinde köklü değişiklikten sonradır. Zira köprüünün altından çok sular akmış, Türkiye savaş sonrası yalnızlıktan kurtulmuş Batı İttifak sistemi içinde yerini almaya başlamıştı.

İstanbul 1. Sıkıyönetim Mahkemesinde ileri sürülen başka bir örgüt iddiası da R. Oğuz Türkkan'ın Ankara Gazi Lisesinde 10. sınıfta öğrenciyken arkadaşları Hikmet Tanyu, Atıf Kansu, Cihat Savaş Fer ve Orhan Erdener'in katılımıyla hükümeti Türk olmayanlardan geri almak için "Bozkurtçu Görem"(Gürem) adıyla bir örgüt kurmasıydı (Akar, 2019: 85; Mumcu, 2018: 62). Yani bir zamanlar birkaç lise öğrencisinin bir araya gelerek oluşturdukları silahsız bir grup hükümet için tehdit kabul edilmekteydi. Tabii ki bu zorlama yorumlar hukuku diplomasinin hizmetine sürmekten başka bir şey ifade etmemekteydi. Mahkeme'nin siyasal boyutu savcı Kazım Alöç'ün ifadeleri ve sanıklara reva görülen muameleyle de açığa çıkmıştır. Savcı, sanıkları, henüz yargılama süreci başlamadan son tutanak isimli belgede vatan hainliğiyle suçlamaktaydı. Tutuklular bu süreçte Sansaryan Handaki tabutluk denilen ve dikey bir sandık büyüklüğündeki hücrelerde tutuldular. Sanıklar burada gördükleri işkenceleri anılarında anlatırlar. (Türkkan, 1975). Zaten Savcı Alöz'ünde "Biz bunları huzuruza vatan hainleri, caniler, katiller olarak getirdik. Bunları Pera Palas otelinde yatıracak değildik. Onlar müstehak oldukları muameleyi

görmelidiler. Elbette onlara her nevi zulüm yapılmış ve yapılacaktır” şeklindeki sözleri işkence iddialarını doğrular niteliktedir (Sefercioğlu, 2009: 21).

Aslında Türkçü-Turancuların 1941’deki ve 1944’teki faaliyetleri arasında gerek ideolojik gerekse de eylemsel düzeyde ciddi bir farklılık yoktu. Sadece Almanya’nın savaşta üstün olduğu 1941 yılında buldukları görece serbest ortamda sesleri biraz daha gür çıkmıştı. Faaliyetleri her iki tarihte de profesyonellikten uzak dergicilik yapmak, broşür ve kitap basım dağıtımıyla sınırlıydı. Turancular aynı kimselerdi ve siyasal ve sosyo-ekonomik olarak zayıf konumlarında herhangi bir değişiklik yoktu. Değişen uluslararası ilişkilerdeki güç denge sistemiydi. Savaş sonrası bütün dünyada kartlar yeniden dağıtılmaktaydı. Uluslararası güç dengesi ciddi bir revizyonizme hazırlanmaktaydı ve Türk dış politikası kendisini yeni koşullara uydurmaya çalışmaktaydı. Savaşın ideolojik ve askeri bir zaferle ayrılan SSCB, Doğu Avrupa’da ilerlemekteydi, İran’ı işgal etmişti ve Türkiye’nin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik düşmanca taleplerini dile getirmeye başlamıştı. Türkiye bu noktada SSCB’nin egemenliğinde yaşayan Türklerle birleşmeyi ideolojilerinin nihai hedefi olarak gören Türkçü-Turancı akımlar üzerinde kurduğu baskıyla SSCB’ye güven vermeye bu ülkeyle belli bir uyum sağlama amacındaydı. Daha yalın bir ifadeyle Sovyet orduları Almanya’ya doğru hızla ilerlerken, Türkçü-Turancuların payına düşen Sansaryan Handa işkence görmektir. Yani bir kez daha savaşın gidişatına göre Türkiye yeni bir pozisyon alırken Turancuları da Türk dış politikasının taktik hamlelerinden biri olarak kullanılmaktaydı. Bu kapsamda hükümetin uygulamaya koyduğu bazı kararlar şunlardı: Türk Kültür Birliği Derneği kapatıldı (5 Nisan 1943). Alman Büyükelçi VonPapen’e suikast düzenleyen Rus ajanlar Pavlov ve Kornilov TBMM’de kabul edilen bir yasayla serbest bırakıldı. Gökbörü, Orhun, Çınaraltı gibi önde gelen Pan-Türkist yayınlara son verildi. Reha Oğuz Türkkkan tarafından İstanbul’da neşredilen “Solcular ve Kızılılar” başlıklı broşür “zararlı yazılar” ihtiva ettiği gerekçesiyle toplatıldı ve basımı yasaklandı (BCA, 30.18/103.67.2. 11.09.1944; Koçak, 2010: 660). Yine Türkkkan’ın “Milliyetçilik Yolunda” isimli kitabı yasaklandı (BCA, 30.18/104.18.4. 20. 03.1944). 29 Mart 1945’te sonuçlanan “ırkçılık-Turancılık” davasında mahkeme edilen 23 Türkçü Turancıdan, Nihal Atsız, Z.Velidi Togan, Alparslan Türkeş, Reha Oğuz Türkkkan, Cihad Savaşer, Fethi Tevetoğlu, Nurullah Barıman, Cebbar Şenal ve Cemal Oğuz Öcal 10 yıla kadar çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı (Akşam, 30 Mart 1945; Cumhuriyet, 30 Mart 1945: 1-3; Oran, 1969: 255).

Hükümetin Türkçü-Turancı akımlara karşı sert politikaları fazla uzun sürmedi kısa süre sonra SSCB'nin Türkiye yönelik tehditlerinin verdiği notalarla resmi bir hüviyet kazanmasıyla tekrar değişti. SSCB, notalarında Türkiye'nin boğazlar üzerindeki egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik düşmanca taleplerini açıkça bir kez daha dile getirince (*Ulus*, 13 Ekim 1946, s.1; *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1946,s.1) devletin Pan-Türkistlere karşı yaklaşımı bir kez daha kökten değişti. Mahkum edilen Turancıların cezaları 23 Ekim 1945 tarihinde Askeri Yargıtay'ca bozuldu ve bu kişiler serbest bırakıldı. Daha sonra İstanbul 2. Nolu Sıkı Yönetim Mahkemesi tarafından mücadeleleri “*milli bir ideolojinin, milli olmayan bir ideolojiye*” karşıtepkisi olarak suçlandırılarak 26 Ekim 1945 tarihinde beraat ettirildiler (Doksan, 2014: 190; Öztekin, 2018: 229). Hükümetin Turancılara karşı konjonktürel yaklaşımının başka bir çarpıcı örneği olarak da yukarıda Bakanlar Kurulu kararıyla yasaklanmasına değindiğimiz Reha Oğuz Türkkan'ın “*solcular ve kızıklar*” başlıklı broşürün basım ve yayın yasağının kaldırılması oldu (BCA, 30.18/117.59.8. 15.07.1948).

Sonuç

Türkiye II. Dünya Savaşı boyunca savaş dışı kalma hedefini korumuş ve buna yönelik dönemsel politikalar geliştirmiştir. Türkiye'nin dış politikasının nasıl konjonktürel farklılaşmalar gösterdiği Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün TBMM'yi açış konuşmaları üzerinden açıkça okunmaktadır. Dış politikanın başat aktörü ve denge ustası İnönü, tarafların cephelerdeki başarılarıyla ilintili olarak geliştirilen Türk dış politikasını, TBMM'yi açış konuşmalarıyla savaştan taraflara sarıh bir şekilde ilan etmiştir. Oldukça kompleks bir yapıya sahip bu dönem Türk dış politikasına yönelik şu temel çıkarsamalar yapılabilir. Birincisi, Türk dış politikası, “müttefikler yanlısı”, “tarafsızlık” ve “harp harici” olmak üzere üç değişik diplomatik paradigmayla yürütülmüştür. Bu sebeple de dış politika realist ve esnek bir düzleme oturmuştur.

İkincisi, Türk dış politikasının sahaya değişik görünümelerde yansması güvenlik merkezli olmasıyla ilintilidir. Çünkü Orta Büyüklükte bir devlet olarak Türkiye, emperyalist güçlerin işgal tehditlerini ne kadar yakın hissettiğine göre dış politikasını yeniden dizayn etmiştir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı İnönü'nün 1939 meclis konuşmasında, işgal tehlikesi karşısında Türkiye'ye güvenlik vadeden Üçlü İttifak antlaşmasının etkisiyle müttefikler yanlısı bir tutum kendini hissettirirken, 1944 konuşmasında savaşın sonucunun belli olmaya başlaması ve SSCB tehditleri dolayısıyla aynı etki kendini

göstermiştir. İnönü'nün 1941 ve 1942 yıllarındaki meclis konuşmalarında ise Almanya ile sınır komşusu olmanın yarattığı güvenlik riskleri sebebiyle “tarafsızlık” söylemi öne çıkmıştır. İnönü, savaşın rölantide gittiği 1940 ve 1943 yıllarında ise müttefiklere daha yakın fakat müphem bir yaklaşımı ifade eden “harp harici” söylemine yönelmiştir.

Üçüncüsü Cumhurbaşkanı İnönü'nün yer yer “tarafsızlık” söylemlerine karşın Türkiye'nin II. Dünya savaşındaki konumu teorik anlamda “tarafsızlık” olarak tanımlanamaz. Türkiye savaşan taraflardan sadece müttefiklerle bir İttifak Antlaşmasına sahipti ve de jure (hukuki olarak) bir taraftı ancak savaşa de facto (fiili olarak) katılmadığı için “savaş dışı (non-belligerent)”ülkeydi. Bu noktada “Tarafsızlık” vurgusu Almanya işgalinden korunmak bağlamında kullanışlı bir argüman olarak değerlendirilebilir.

Dördüncüsü II. Dünya Savaşında hükümetin Türkçü-Turancılara yaklaşımında görüldüğü üzere Türkiye'nin iç politikası dış politika tarafından belirlenmiştir. Hatta iç politika dış politikaya dönüşmüştür. Bu bağlamda hükümet, Türkçü-Turancılara yönelik kararlarını daha çok Dış İşleri Bakanlığının tavsiyesiyle almış, bu akımlara karşı savaşın seyrine göre Makyavelist bir politik yaklaşım benimsemiştir. Almanya'nın savaşta üstün olduğu 1943 yılına kadar bu akımlara görelî serbestlik tanıyan hükümet, bu ülkenin gerilemeye başlamasıyla beraber hiçbir siyasi yada hukuki ilke gözetmeden bu akımların üzerine gitmiştir. Türkçü-Turancılar vatan ve rejim düşmanı ilan edilmiş ,hukuksuz bir şekilde yargılanmış ve hapse atılmışlardır. Savaş sonrasında SSCB'nin Türkiye üzerindeki tehditlerinden vazgeçmemesi üst üste verdiği notalarla Türkiye'nin egemenliğini hiçe saymasıyla da Turancılar bu defa Ekim 1945'te serbest bırakılmıştır.

Beşincisi Hükümetin Türkçü-Turancılara karşı konjonktürel politikalarının bu akımların faaliyetleriyle illiyet bağı söz konusu değildir. Zira bunların hoş görüyle karşılandıkları 1941 ve baskı altına alındıkları 1944 yıllarındaki faaliyetleri arasında niteliksel bir fark yoktu. Bir çoğunun her iki dönemde de temel faaliyeti amatör düzeyde ve oldukça zor ekonomik koşullar altında imece usulüyle yayıncılık-dergicilik yapmaktı. Bunun dışında örgütsel bir etkinlikleri ya da şiddet eylemleri söz konusu değildi. Türkçü-Turancıların siyasal anlamda zayıf ve ideolojik konsensüsten yoksun olmaları da hükümetin işini oldukça kolaylaştırmıştır.Bu akımlar, II. Dünya Savaşı yıllarında kitlesel bir destekten yoksundu ve herhangi bir kurum ya da kuruluş tarafından desteklenmemiştir. “Türklük” tanımında bile anlaşılamayan bu kitle özellikle dönemin önde gelen iki

Turancısı Nihal Atsız ve R. Oğuz Türkkkan arasındaki rekabetten olumsuz etkilenmişti. Türkçü-Turancıların iç bünyelerine yönelik bu kırılğanlıklar akımları güçlü devlet mekanizması karşısında savunmasız bırakmıştır.

Kaynakça

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30.18/47.51.4. 14. 7. 1934.

___, 30.18/102.4.16. 22.06.1943.

___, 30.18/94.12.3. 14.02.1941.

___, 30.11/202.34.16. 29.12.1948.

___, 30.18/103.67.2. 11.09.1944.

___, 30.18/104.18.4. 20. 03. 1944.

___, 30.18/117.59.8. 15.07.1948.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

TBMMZC, Devre 6, Cilt 6, İnikad 1, 01.11.1939.

_____, Devre 6, Cilt 14, İnikad 1, 01.11.1940.

_____, Devre 6, Cilt 21, İnikad 1, 01.11.1941.

_____, Devre 6, Cilt 28, İnikat 1, 01.11.1942.

_____, Devre 6, Cilt 27, İnikad 77, 05.08. 1942.

_____, Devre 7, Cilt 6, İnikat 1, 01.11.1943.

_____, Devre 7, Cilt 14, İnikad 1, 01.11.1944.

_____, Dönem 7, Cilt 15, Oturum 1, 23. 02.1945.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

İkdam

Ulus

Vatan

Vakit

Yeni Sabah

Adımlar. (1944, Ocak). “1944’e Girerken”, 1(9), 2.

Ahmad, F. (2016). *İttihatçılıktan Kemalizme*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akar, E. (2019). *Türkiye’de Türkçülük-Turancılık ve Yargılamalar (1940-1950 Arası Dönem)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü/ Ankara.

- Armaoğlu, F. (2007). *20. yy. Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Atay, F.R (1939 Mayıs 19). “Deklarasyon Etrafında Akisler”, *Ulus*: 1.
- Aydın, M. (2009). İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye (1939-1945). Baskın Oran,(Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atsız, N. (1944a). Başbakan Saraçoğlu Şükrüye Açık Mektup.*Orhun*, 15, 1-4.
- Atsız, N. (1944b). Başbakan Saraçoğlu Şükrüye Açık Mektup.*Orhun*, 16, 1-6.
- Aydın Tarihi, (Ağustos 1946), No. 153, 72-74.
- Be’eri, E. (1982). The Waning of the Military Coup in Arab Politics. *Middle East Studies*, 18(1), 69-81.
- Bora, T. (2018). *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bowen, W. (2002). Türkiye ve İkinci Dünya Savaşı Tarafı Fakat Savaşmayan Ülke. Baysal, M. E. (Çev.). *Türkler*, Cilt XVI, 803-812.
- Doksan, Ç. (2014). *Türkiye’de Türkçü-Turancı Düşüncenin Kökleri ve Irkçılık-Turancılık Davası*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Karadeniz Teknik Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Erdal, İ. (2020). MHP’nin Türk Kimliği ve Türk Milliyetçiliği Anlayışı ve Türk Dünyası’na Bakışı. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 185-200.
- Çınaraltı, Sayı 1, 9 Ağustos 1941(kapak)
- Çınar, B. (2014). İkinci Dünya Savaşında Almanya’nın İki Cepheli Savaş Sorunu. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20), 149-197.
- Gönlübol Mehmet v.d (1987) *Olaylarla Türk Dış Politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Karpat, K. H. (2012). *Türk Dış Politikası Tarihi*. Güneş, A. (Çev.).İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kissenger, H. (2016). *Dünya Düzeni*. Gül, S. (Çev.). İstanbul: Boyner Yayınları.
- Kissenger, H. (2018). *Diplomasi*. Kurt, İ (Çev.).İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koçak, C. (2010). *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*.İstanbul: İletişim Yayınları.

- Koçlar, B. (2013). Türk Milliyetçiliği Düşüncesini Tanımlama ve Temellendirme Çalışmalarına Bir Örnek: Ergenekon Dergisi. *History Studies*, 5(2), 263-286.
- Kopuz, Sayı 3, Temmuz 1943 (Kapak).
- Landau, J. M. (1999). *Pantürkizm*. Akın, M. (Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Macfie A.L. (1987). The Straits Question At The Postdam Conference: The British Position, *Middle Eastern Studies*, 23 (1), 75-82.
- Maity, A. B. (1954). The Problem of Turkish Straits. *The Indian Journal Of Political Science*, 15(2), 134-152.
- Mumcu, U. (2018). *40'ların Cadı Kazanı*. Ankara: um:ag.
- Semiz, Y. ve Toplu, G. (2019). Ege Adaları Tartışması ve Türkiye: II. Dünya Savaşı Süreci. *OPUS (Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi)*, 13 (19), 2381-2403.
- Sefercioğlu, N. (2011). Reha Oğuz Türkkan. *Türk Yurdu*, 31(283), (Erişim: 10.01. 2020) <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=474>
- Sefercioğlu, N. (2009). *3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları:43.
- Sefercioğlu, N. (2008). *Türkçü Dergiler*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları:27.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2013). *İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi. Cilt 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (1969). İç ve Dış Politika İlişkisi Açısından İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar. *Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi*, XXIV (3), 227-275.
- Oran, B. (1970) Türkiye'nin "Kuzeydeki Büyük Komşu" Sorunu Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri, 1939-1970). *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 25 (1), 41-88.
- Özdoğan, G. G. (2001). "Turan"dan "Bozkurt"'a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztekin, (2018). 1944 Irkçılık-Turancılık Davası ve Basındaki Yansımaları. *Selçuk İletişim*, 11(1), 212-236.
- Öztürk, K. (1968). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Öztürkci, A.(2019). Tutarlılık Belirsizlik Skalasında Türkiye'nin Boğazlar Politikası (Mart 1945-Ekim 1946). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15 (29), 473-496.

- Sadak, N. (1945, Mayıs 11). “Sovyet Rusyanın Zaferi ve Avrupa Sulhu”, Akşam: 1-2.
- Simon, R. (1974). The Hashemite Conspiracy: Hashemite Unity Attempts, 1921-1958”. *International Journal Of Middle East*, 5(3), 314-327.
- Truman S. Henry (1968) *Hatıralarım*. Baban. C ve Tuğrul, S. (Çev.). Ankara: Ulusal Basımevi.
- Tunçay, M. (2012). *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Türkeş, A. (1975). *Milli Doktrin Dokuz Işık*. İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Türkeş, A. (1976). *Türkiye'nin Meseleleri*. İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Türkkan, R. O. (1975). *Tabutluktan Gurbete*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Weisband, E. (1974). *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*. Kayabal, M. A (Çev.). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Yalçın, H. C. (1941, Mayıs 5). “Hitlerin İki Ayı”, Yeni Sabah: 1-2.
- Yalman, A. E. (1941, Haziran 23). “Alman-Rus Harbi”, Vatan: 1,5.
- Yurt ve Dünya. (1944, Ocak). “Dördüncü Yılımız”, 5(37), 4-5.

